

ХАРКОВЕНКО
Роман Володимирович,
кандидат історичних наук,
завідувач науково-дослідного
відділу інноваційних технологій та
популяризації культури
Українського центру
культурних досліджень
kredo3@ukr.net
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПАМ'ЯТКООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА РЕСПУБЛІКИ ЕСТОНІЯ

У статті розглядаються та аналізуються особливості охорони пам'яток культурної спадщини Республіки Естонія. Здійснено огляд пам'яткоохоронного законодавства і принципів державного управління вказаної республіки. Виокремлено національні особливості виявлення, дослідження, обліку, охорони, збереження й використання пам'яток культурної спадщини у Республіці Естонія.

Методологія дослідження ґрунтується на системі теоретичних принципів (системності, історизму, об'єктивності тощо), логічних прийомів (аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія, гіпотеза тощо) та конкретних засобів дослідження, що дали змогу висвітлити особливості у сфері охорони пам'яток культурної спадщини Республіки Естонія.

Основними результатами дослідження є вивчення, аналіз, узагальнення та систематизація основ національного пам'яткоохоронного законодавства Республіки Естонія.

Наукова новизна результатів дослідження статті полягає в здійсненні аналізу правових норм національного законодавства Республіки Естонія.

Висновки та конкретні пропозиції автора: сьогодні у світі відпрацьований досить дієвий механізм зі збереження культурної спадщини. Велика роль, безумовно, належить міжнародним пам'яткоохоронним організаціям, проте основна робота щодо охорони пам'яток належить все-таки національним органам охорони культурної спадщини конкретних держав, що ми бачимо на прикладі Республіки Естонія. Тому реальний захист і збереження культурної спадщини розпочинається з усвідомлення людей, народів і суспільства того

факту, що на території їхньої країни розташовані ті чи інші пам'ятки, які необхідно вивчати, обліковувати, охороняти і зберігати як частину історії та культури минулого для прийдешніх поколінь.

Ключові слова: охорона культурної спадщини, об'єкт культурної спадщини, пам'ятка.

FEATURES OF MONUMENT PROTECTION LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ESTONIA

The article considers and analyzes the features of the cultural heritage protection of the Republic of Estonia. A review of the monument protection legislation and principles of public administration of the said republic has been carried out. The national features of discovery, research, accounting, protection, preservation and use of cultural heritage monuments in the Republic of Estonia are highlighted.

The research methodology is based on a system of theoretical principles (systematics, historicism, objectivity, etc.), logical methods (analysis and synthesis, induction and deduction, analogy, hypothesis, etc.) and specific research tools that allow to highlight features in the field of protection of cultural heritage monuments of the Republic of Estonia.

The main results of the research are the study, analysis, generalization and systematization of the basics of the national monument protection legislation of the Republic of Estonia.

The scientific novelty of the results of the research of the article is the analysis of the legal norms of the national legislation of the Republic of Estonia.

Conclusions and specific proposals of the author: today in the world there is a very effective mechanism for preserving cultural heritage. Of course, international monument protection organizations have a big role to play, but the main work on the monuments protection still belongs to the national bodies for the cultural heritage protection of specific states, as we can see in the example of the Republic of Estonia. Therefore, the real protection and preservation of cultural heritage begins with the awareness of people, nations and society of the fact that in their country there are certain monuments that need to be studied, recorded, protected and preserved as part of history and culture of the past for future generations.

Key words: cultural heritage protection, a cultural heritage object, a monument.

ОСОБЕННОСТИ ПАМЯТНИКООХРАННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ ЭСТОНИЯ

В статье рассматриваются и анализируются особенности охраны памятников культурного наследия Республики Эстония. Осуществлен обзор памятникоохранного законодательства и принципов государственного управления указанной республики. Выделены национальные особенности

виявлення, дослідження, урахування, охорони, збереження та використання пам'яток культурного спадщини в Республіці Естонія.

Методологія дослідження ґрунтується на системі теоретичних принципів (системності, історизму, об'єктивності тощо), логічних прийомів (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, гіпотеза тощо) і конкретних засобів дослідження, які дали можливість розкрити особливості в сфері охорони пам'яток культурного спадщини Республіки Естонія.

Основними результатами дослідження є вивчення, аналіз, узагальнення та систематизація основ національного пам'яткоохоронного законодавства Республіки Естонія.

Наукова новизна результатів дослідження статті полягає в здійсненні аналізу правових норм національного законодавства Республіки Естонія.

Висновки і конкретні пропозиції автора: сьогодні в світі відпрацьований достатньо ефективний механізм збереження культурного спадщини. Велика роль, безумовно, належить міжнародним пам'яткоохоронним організаціям, однак основна робота з охорони пам'яток належить все-таки національним органам охорони культурного спадщини конкретних держав, що ми бачимо на прикладі Республіки Естонія. Тому реальна захист і збереження культурного спадщини починається з усвідомлення людьми, народами і суспільством того факту, що на території їхньої країни розташовані такі чи інші пам'ятки, які необхідно вивчати, враховувати, охороняти і зберігати як частину історії і культури минулого для майбутніх поколінь.

Ключові слова: охорона культурного спадщини, об'єкт культурного спадщини, пам'ятник.

Культурна спадщина – це історія, культура, мистецтво і традиції людства. Пам'ятки культурної спадщини нам не належать. Завдання нашого покоління: передати збережену культурну спадщину з рук минулого покоління в руки покоління майбутнього.

На нашу думку, дуже важливим є вивчення й дослідження пам'яток культурної спадщини людства загалом без втрати національних особливостей кожної з держав світу, адже останні мають своє особисте бачення на виявлення, вивчення, дослідження, облік, охорону, збереження та використання пам'яток. У цьому контексті цікавим є досвід пам'яткоохоронного законодавства Республіки Естонія.

Закон Республіки Естонія «Про охорону пам'яток старовини» від 27.02.2002 (в редакції від 20.12.2007), оголошений постановою Президента

Республіки Естонія від 12 березня 2002 № 120 (далі – Закон) [1], регулює права та обов'язки державних органів й органів місцевого самоврядування, а також власників пам'яток при регулюванні охорони пам'яток культурної спадщини (далі – пам'ятка) і територій охорони пам'яток та при забезпеченні збереження пам'яток культурної спадщини і територій охорони пам'яток.

Відповідно до статті 2 Закону пам'яткою є нерухома або рухома річ, її частина, комплекс речей, цілісна група будівель, що охороняється державою і має історичну, археологічну, етнографічну, містобудівну, архітектурну, художню, наукову, релігійну або іншу культурну цінність, тому вона в порядку, встановленому цим Законом, визнана пам'яткою [1].

Пам'ятки культурної спадщини можуть бути рухомими або нерухомими.

Рухомими пам'ятками культурної спадщини можуть бути:

- частини, відділені від нерухомої пам'ятки;
- археологічні знахідки, етнографічні й історичні предмети та їх колекції;
- твори образотворчого і прикладного мистецтва та їх колекції, що мають художню, релігійну й культурну цінність;
- обладнання та механізми, що відображають розвиток науки, техніки і виробництва [2].

Нерухомими пам'ятками можуть бути:

- доісторичні, середньовічні і сучасні місця поселень, городищ, притулку, культові місця, місця поховань, стародавні поля, дороги, мости, місця розташування пристаней, підводні споруди та місця, пов'язані з промислами;
- цивільні, промислові, оборонні і культові споруди, а також їх ансамблі та комплекси, що мають художньо-культурну цінність;
- будівлі, що відображають розвиток науки, техніки і виробництва;
- твори монументального мистецтва;
- будівлі, пам'ятники, кладовища, місця (території) та природні об'єкти, що мають історичну цінність.

Згідно із Законом пам'ятки в Республіці Естонія поділяються на пам'ятки археології, архітектури, мистецтва, техніки та історії [1].

Територіями охорони пам'яток культурної спадщини можуть бути визнані поселення, їх частини або території, що сформувалися в результаті спільного впливу природи і людини. Територія охорони пам'яток культурної спадщини може складатися з нерухомих пам'яток або нерухомих пам'яток та інших частин, які в комплексі з територією і природними об'єктами, а також із структурою мережі вулиць, кварталів забудови та земельних ділянок (об'єктів нерухомості) утворюють єдине ціле, що має культурну цінність. Відповідно до пам'яткоохоронного законодавства Республіки Естонія знищення або пошкодження пам'яток заборонено [2].

Охорона пам'яток культурної спадщини регулюється Міністерством культури Республіки Естонія, Департаментом охорони пам'яток старовини, а також волосними і міськими управами. Основним завданням Департаменту охорони пам'яток старовини є організація роботи з охорони пам'яток культурної спадщини, здійснення державного нагляду за пам'ятками і територіями охорони пам'яток культурної спадщини, а також ведення Державного реєстру пам'яток культури [3].

Рада з охорони пам'яток старовини є консультативним органом, що діє при Міністерстві культури Республіки Естонія. Вказана рада складається з 12 членів і її склад на чотири роки затверджується Міністром культури Республіки Естонія. До складу цієї ради входять представники університетів, наукових установ, об'єднань та спілок, а також експерти в галузі історії, археології, архітектури, етнології, реставрації, історії мистецтва і науки.

Думка зазначеної ради є для Департаменту охорони пам'яток старовини та органів місцевого самоврядування рекомендаційною основою при плануванні роботи з охорони пам'яток культурної спадщини і розробці принципів охорони пам'яток. Своєю думкою і протокольні рішення ця рада представляє в письмовій формі Міністру культури Республіки Естонія і Департаменту охорони пам'яток старовини. Положення про вказану раду затверджується постановою Міністра культури Республіки Естонія.

Розглянемо завдання волосної або міської управи:

- ведення обліку розташованих на її території пам'яток культурної спадщини;

- при складанні та узгодженні проектів територіального планування, землекористування й інших проектів, а також при встановленні організації дорожнього руху, врахування вимог з охорони пам'яток, що впливають із сутності пам'яток культурної спадщини, територій охорони пам'яток та їх охоронних зон;

- подання Департаменту охорони пам'яток старовини пропозицій про взяття об'єктів, що мають культурну цінність, під тимчасовий захист;

- перевірка наявності виданих в установленому порядку ліцензій на дослідження і діяльність в осіб, які здійснюють роботи, пов'язані з пам'ятками культурної спадщини;

- перевірка наявності погоджень Департаменту охорони пам'яток старовини на роботи та відповідні проекти, пов'язані з пам'ятками і будівлями, розташованими на території охорони пам'яток культурної спадщини;

- негайне повідомлення Департаменту охорони пам'яток старовини про випадки порушення цього Закону, про зміни, які шкодять пам'яткам, і про знахідки, що мають культурну цінність;

- припинення роботи й іншої діяльності, яка створює загрозу для пам'яток або знахідок, що мають культурну цінність;

- виконання інших завдань, що впливають з положення про території охорони пам'яток культурної спадщини;

- при виконанні своїх обов'язків дотримання інших вимог, що впливають із Закону.

Волосна або міська управа може виконувати державні обов'язки з охорони пам'яток культурної спадщини відповідно до адміністративного договору між Департаментом охорони пам'яток старовини і представницьким зібранням місцевого самоврядування. На громадських засадах в охороні пам'яток беруть участь довірені особи, права та обов'язки яких вводяться постановою Міністра культури Республіки Естонія [4].

Департамент з охорони пам'яток старовини бере об'єкт, який має культурну цінність, під тимчасовий захист з метою встановлення необхідності його визнання в якості пам'ятки культурної спадщини. При взятті під тимчасовий захист встановлюється порядок тимчасового захисту. До об'єктів, взятих під тимчасовий захист, застосовуються встановлені Законом вимоги та обмеження власності щодо пам'яток. Власник об'єкта, взятого під тимчасовий захист, володіє правами й обов'язками власника пам'ятки культурної спадщини. Взяття під тимчасовий захист і припинення захисту об'єкта, який має культурну цінність, здійснюється в порядку, встановленому постановою Уряду Республіки Естонія.

Згідно із статтею 12 Закону об'єкт визнається пам'яткою культурної спадщини наказом Міністра культури Республіки Естонія на підставі експертної оцінки Департаменту охорони пам'яток старовини і за пропозицією Ради охорони пам'яток старовини. Об'єкт, визнаний пам'яткою, охороняється державою відповідно до Закону. Статус об'єкта в якості пам'ятки скасовується наказом Міністра культури Республіки Естонія на підставі експертної оцінки Департаменту охорони пам'яток старовини і за пропозицією Ради охорони пам'яток старовини. Порядок визнання об'єкта в якості пам'ятки культурної спадщини і скасування статусу пам'ятки встановлюється постановою Уряду Республіки Естонія [1].

Дані про пам'ятку культурної спадщини заносяться до Державного реєстру пам'яток культури. Державний реєстр пам'яток культури засновується і положення про його ведення затверджуються Урядом Республіки Естонія в порядку, встановленому Законом Республіки Естонія «Про публічну інформацію» [5]. Місце знаходження та охоронна зона пам'яток культурної спадщини заносяться до Державного земельного кадастру.

Пам'ятка позначається відповідним позначенням. Позначення пам'ятки культурної спадщини регулюється Департаментом охорони пам'яток старовини. Знищення або пошкодження позначення пам'ятки заборонено.

Визнання в якості території охорони пам'яток культурної спадщини здійснюється за пропозицією Міністерства культури Республіки Естонія постановою Уряду Республіки Естонія, в якій встановлюються межі території охорони пам'яток і їх охоронної зони, а також вказується дата прийняття під захист охорони пам'яток культурної спадщини. Положення про території охорони пам'яток, узгоджене з представницьким зібранням місцевого самоврядування, затверджується Урядом Республіки Естонія [6]. На підставі Закону у вказаному положенні передбачаються вимоги та обмеження, що діють стосовно території охорони пам'яток культурної спадщини і їх охоронної зони, й розподіл обов'язків органів, які регулюють охорону пам'яток. Якщо на території охорони пам'яток культурної спадщини знаходиться та охороняється природний об'єкт, то в зазначеному положенні встановлюються правила співпраці між органами, які регулюють охорону пам'яток, та управляючим охоронюваного природного об'єкта.

Розглянемо обов'язки власника пам'ятки культурної спадщини і будівлі, розташованої на території охорони пам'яток. Власник пам'ятки культурної спадщини несе відповідальність за її збереження і зобов'язаний:

- утримувати пам'ятку в порядку;
- дотримуватися розміру охоронної зони пам'ятки культурної спадщини і пом'якшення діючих в ній обмежень відповідно до Закону, оскільки за порушення обов'язку щодо захисту пам'ятки передбачена відповідальність;
- негайно повідомляти Департамент охорони пам'яток старовини і волосну або міську управу про зміни, що завдають пам'ятці культурної спадщини шкоду, а також про припинення володіння пам'яткою проти його волі;
- надавати чиновнику органу, який регулює охорону пам'яток культурної спадщини, або уповноваженій особі Департаменту охорони пам'яток старовини можливість оглядати пам'ятку;
- забезпечувати збереження та утримання в порядку позначення пам'ятки культурної спадщини;

– повідомляти Департамент охорони пам'яток старовини про спадкування пам'ятки, про її обтяження обмеженим речовим правом або про передачу на зберігання.

Якщо на території охорони пам'яток культурної спадщини знаходиться будівля, яка не є пам'яткою (далі будівлю, розташовану на території охорони пам'яток культурної спадщини), то її підтримка в порядку і безпека забезпечуються власником. Власник будівлі, розташованої на території охорони пам'яток культурної спадщини, зобов'язаний повідомити Департамент охорони пам'яток старовини про відчуження будівлі, про її успадкування або обтяження обмеженим речовим правом [7].

Відновлення пошкодженої пам'ятки або її позначення до їх попереднього стану слід здійснювати в порядку, встановленому Урядом Республіки Естонія. Якщо відновлення пам'ятки культурної спадщини або її позначення неможливе, то слід відшкодувати завдану шкоду відповідно до Закону.

Департамент охорони пам'яток старовини надсилає для власника повідомлення про обов'язок захисту на підставі правового акта про визнання в якості пам'ятки. У повідомленні про обов'язок захисту пам'ятки культурної спадщини слід вказати:

– найменування, місце знаходження, реєстраційний номер пам'ятки, а також найменування, номер і дату правового акта про визнання в якості пам'ятки культурної спадщини;

– ознаки пам'ятки;

– стан та опис пам'ятки культурної спадщини;

– перелік робіт, що здійснюються для утримання пам'ятки в порядку, якщо це необхідно;

– можливі пом'якшення обмежень на використання пам'ятки культурної спадщини;

– розмір охоронної зони пам'ятки і пом'якшення діючих в ній обмежень.

Повідомлення про обов'язок захисту складається в трьох примірниках, один з яких отримує власник, другий волосна або міська управа і третій –

Департамент охорони пам'яток старовини. Якщо охоронна зона поширюється на сусідній об'єкт, то повідомлення про обов'язок захисту складається також для власника сусіднього об'єкту. При відчуженні пам'ятки культурної спадщини або переході володіння власник повинен передати повідомлення про обов'язок захисту новому власнику.

Договір відчуження пам'ятки, об'єкта або будівлі, розташованих на території охорони пам'яток культурної спадщини, повинен включати в себе положення про те, що йдеться саме про пам'ятку, об'єкт або будівлю, розташовані на території охорони пам'яток культурної спадщини [8].

Якщо для зберігання пам'ятки відсутні необхідні умови, і якщо її власник протягом встановленого терміну не вжив заходів, передбачених в повідомленні про обов'язок захисту, то Департамент охорони пам'яток старовини може організувати її передачу на безоплатне зберігання в умовах, що забезпечують її схоронність, до тих пір, поки власник сам не почне забезпечувати відповідність вимогам збереження пам'ятки культурної спадщини.

Розглянемо обмеження, що діють щодо пам'яток і їх території охорони. Без дозволу Департаменту охорони пам'яток старовини й волосної або міської управи на пам'ятках культурної спадщини чи на їх території охорони забороняються такі види діяльності:

- консервація, реставрація та ремонт;
- будівництво, в тому числі розширення будівлі шляхом прибудови, надбудови або підстроювання, а також знесення;
- будівництво навісів, а також перекриття і забудова склепінних проходів та дворів;
- зміна історично сформованої вуличної мережі, червоної лінії вулиць і меж земельних ділянок (об'єктів нерухомості), а також поділ на ділянки;
- зміна призначення землекористування земельної ділянки або об'єктів нерухомості;
- зміна рельєфу покрівлі, фасадів будівель, в тому числі дверей, вікон, сходів, воріт тощо;

– встановлення на будівлі об'єктів, які завдають їй шкоди або змінюють її зовнішній вигляд, а саме: розміщення реклами та інформації на стінах, технічного обладнання на даху, зміна у такий спосіб зовнішнього вигляду пам'ятки або будівлі, розташованих на території охорони пам'яток культурної спадщини, переміщення будівельних деталей;

– видалення із споконвічного місця, загромождування або іншим способом пошкодження відкритих деталей, будівельних елементів і конструкцій у внутрішніх приміщеннях;

– використання будівельних матеріалів, що відрізняються від початкових та імітують початкові;

– спорудження і ремонт доріг, трас та мереж;

– посадка й рубка зелених насаджень, земляні роботи, землеробство та переоформлення дворів;

– розміщення переносних об'єктів комерційного призначення (кіоск, торговий павільйон, вуличне кафе тощо), освітлення, техномереж і споруд, а також реклами.

В Республіці Естонія при будівництві, консервації й реставрації на території охорони пам'яток, а також при виборі будівельних матеріалів для цього, необхідно враховувати архітектурну та історичну цінність як будівлі, так і території охорони пам'яток культурної спадщини. Пом'якшення, які застосовуються щодо вказаних вище обмежень з використання пам'яток, встановлюються Департаментом охорони пам'яток старовини в повідомленні про обов'язок захисту.

Відповідно до статті 25 Закону з метою захисту пам'ятки культурної спадщини встановлюється охоронна зона, а пом'якшення обмежень вказуються в повідомленні про обов'язок захисту. Охоронною зоною є територія шириною 50 м, рахуючи від зовнішнього контуру або кордону пам'ятки, якщо в правовому акті про визнання в якості пам'ятки культурної спадщини не передбачено інше. Без дозволу Департаменту охорони пам'яток старовини в охоронній зоні пам'ятки забороняється:

– землеробство, зведення будівель, спорудження доріг, каналів і трас, а також земляні та будівельні роботи;

– посадка, рубка і корчування дерев і кущів [1].

Для запобігання закриття виду на територію охорони пам'яток культурної спадщини або зведення чи забудови будівель на кордоні території охорони пам'яток, що не гармонізують з її розташуванням, встановлюється охоронна зона території охорони пам'яток культурної спадщини, в якій діють вимоги та обмеження, відображені в Положенні про території охорони пам'яток старовини. Для пам'яток, розташованих на території охорони інших пам'яток культурної спадщини, охоронна зона не встановлюється, якщо в положенні про території охорони пам'яток не встановлено інше. Для пам'яток культурної спадщини, розташованих на кладовищі, охоронна зона не встановлюється.

Доступ до пам'ятки, розташованої на земельній ділянці, що знаходиться у власності приватної особи, вільний для кожного. Приватна особа, на земельній ділянці якої знаходиться пам'ятка культурної спадщини або звичайна під'їзна дорога до неї, повинен забезпечити вільний прохід до пам'ятки зі сходу до заходу сонця. В будівлю, що є пам'яткою культурної спадщини, або в її двір можна проходити в будь-який час доби і в порядку, встановленому власником пам'ятки. Департамент охорони пам'яток старовини може обмежити доступ до пам'ятки культурної спадщини, якщо вільним доступом для неї створюється загроза.

При відчуженні земельної ділянки, на якій знаходиться пам'ятка, привілейоване право купівлі мають органи державної влади, а потім органи місцевого самоврядування. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування не мають привілейованого права купівлі, якщо відчуження проводиться дружиною (ні), родичами (м), батьками (м), братами (м), сестрами (м) та їхніми родичами (м) по низхідній лінії. На підставі односторонньої письмової заяви Департаменту охорони пам'яток старовини, в кріпосну книгу вноситься примітка про те, що нерухомість обтяжена привілейованим правом покупки.

Якщо із запису в кріпосну книгу видно, що об'єкт обтяжений привілейованим правом покупки, то нотаріус протягом п'яти робочих днів після посвідчення договору відчуження надсилає в Департамент охорони пам'яток старовини і в орган місцевого самоврядування копію договору про місце знаходження відчужуваної нерухомості або будівлі для здійснення привілейованого права купівлі [9].

Якщо власник не забезпечує збереження пам'ятки культурної спадщини і не дотримується обмежень в її використанні, забороняє наукове дослідження пам'ятки або необгрунтовано не надає можливості доступу до неї, і він покараний в адміністративному або кримінальному порядку за порушення Закону, то Уряд Республіки Естонія може в установленому законом порядку провести в загальних інтересах відчуження земельної ділянки, на якій знаходиться пам'ятка, без згоди власника з виплатою справедливої та негайної компенсації в порядку, встановленому Законом про примусове відчуження земельної ділянки.

Розглянемо права власника пам'ятки культурної спадщини. Власник пам'ятки має право безоплатно і безкоштовно отримати від Департаменту охорони пам'яток старовини або через нього:

- наукову та іншу інформацію, пов'язану з пам'яткою культурної спадщини;
- консультації з обслуговування та використання пам'ятки.

Департамент охорони пам'яток старовини зобов'язаний за бажанням власника безоплатно приймати пам'ятку культурної спадщини на зберігання в умовах, що гарантують її збереження. Власник пам'ятки може клопотати через Департамент охорони пам'яток старовини про виплату субсидії з державного бюджету або з волосного або міського бюджету на обслуговування пам'ятки культурної спадщини, в тому числі на встановлення охоронної або сигналізаційного системи, а також на консервацію або реставрацію пам'ятки або на створення оптимальних умов для забезпечення її схоронності. Власник

пам'ятки культурної спадщини подає до Департаменту охорони пам'яток старовини клопотання про виплату субсидії з бюджету в письмовій формі [2].

Основи та порядок клопотання про виплату з державного бюджету субсидії, а також розгляд клопотання і видача субсидії встановлюються постановою Уряду Республіки Естонія. В зазначеному порядку передбачаються відомості про перелік документів, що додаються до клопотання, термін подання клопотання, порядок розгляду клопотання, а також порядок інформування одержувача субсидії. Уряд Республіки Естонія може встановлювати й інші пільги для власника пам'ятки або земельної ділянки, розташованої в охоронній зоні пам'ятки культурної спадщини, а також для власника будівлі, розташованої на території охорони пам'ятки і в її охоронній зоні.

Знахідка, що має культурну цінність, – це знайдена в землі, на земній поверхні, в спорудженні, у воді або в донних відкладеннях водойми природний або рухомий об'єкт (предмет), що має історичну, археологічну, наукову, художню або іншу культурну цінність, в якій немає власника або його неможливо встановити. Знахідка, що має культурну цінність, належить державі. Знахідка, що має культурну цінність, знаходиться під тимчасовим захистом з моменту її виявлення [3].

Громадянин, який знайшов знахідку, що має культурну цінність, зобов'язаний зберегти місце її виявлення в незмінному вигляді і негайно повідомити про це Департамент охорони пам'яток старовини, волосну або міську управу. Вказаний громадянин має право на анонімність. Знайдений об'єкт не можна псувати шляхом очищення, озеленення, поломки або іншим способом, а також відокремлювати одна від іншої його частини.

Згідно із статтею 34 Закону дослідження пам'ятки культурної спадщини, яке тягне за собою її зміну, може здійснюватися тільки з дозволу Департаменту охорони пам'яток старовини або з відома волосної або міської управи. Для отримання дозволу потрібні наявність ліцензії на діяльність і програма дослідних робіт, узгоджена з Департаментом охорони пам'яток старовини. Рішення про видачу дозволу або про відмову в цьому приймається генеральним

директором Департаменту охорони пам'яток старовини протягом одного місяця від дати подачі клопотання. Дозвіл видається на виробництво конкретних робіт. Власник пам'ятки зобов'язаний дозволити проведення дослідних робіт, якщо йому компенсується збиток, завданий такими роботами [1].

Консервація, реставрація та ремонт пам'ятки культурної спадщини і будівлі, розташованої на території охорони пам'яток, може здійснюватися тільки на підставі проекту, що враховує спеціальні умови охорони пам'яток культурної спадщини і під наглядом фахівця у сфері охорони культурної спадщини. За погодженням з Департаментом охорони пам'яток старовини основний проект будівництва внутрішніх робіт в будівлі, що знаходиться на території охорони пам'яток, можна скласти без спеціальних умов охорони пам'яток культурної спадщини. Порядок нагляду за охороною пам'яток встановлюється постановою Міністра культури Республіки Естонія.

Спеціальні умови охорони пам'яток культурної спадщини передбачають вимоги з дослідження, збереження, консервації, реставрації та ремонту пам'ятки. Спеціальні умови охорони пам'яток культурної спадщини включають в себе історичний огляд, опис, хронологію, оцінку технічного стану, оцінку цінності їх частин, конструкцій і деталей, а також оцінку планованої функції і змін пам'яток або їх частини. Порядок складання спеціальних умов охорони пам'яток культурної спадщини встановлюється постановою Міністра культури Республіки Естонія.

Спеціальні умови охорони пам'яток, проекти консервації, реставрації та ремонту пам'ятки культурної спадщини і будівлі, розташованої на території охорони пам'яток, а також проекти земляних та будівельних робіт, пов'язаних з пам'яткою культурної спадщини і земельною ділянкою, розташованою на території охорони пам'яток, необхідно узгоджувати з Департаментом охорони пам'яток старовини.

Після узгодження проекту робіт вказаний департамент видає дозвіл на початок їх виконання. Якщо відповідно до законодавства про будівництво для здійснення зазначених вище робіт потрібна письмова згода або дозвіл на

будівництво від органу місцевого самоврядування, то орган місцевого самоврядування видає його після видачі Департаментом охорони пам'яток старовини дозволу на початок виконання робіт [1].

До початку виконання таких робіт щодо пам'ятки культурної спадщини і земельної ділянки або будівлі, розташованих на території охорони пам'яток, слід провести дослідні роботи за рахунок замовника робіт [1].

Умови та порядок складання проектів консервації, реставрації, ремонту і будівництва пам'яток культурної спадщини і будівель, розташованих на території охорони пам'яток, а також здійснення їх попередніх досліджень, встановлюються постановою Міністра культури Республіки Естонія.

Для здійснення означених вище робіт на об'єкті повинні бути в наявності за місцем подання дозвіл на початок виконання робіт, отриманий в Департаменті охорони старовини, і проект, узгоджений з Департаментом охорони пам'яток старовини [1].

Вимоги органу, який здійснює державний нагляд щодо пам'яток культурної спадщини і будівель, розташованих на території охорони пам'яток, узгоджуються з Департаментом охорони пам'яток старовини.

Складати проекти консервації, реставрації та ремонту пам'ятки культурної спадщини і спеціальні умови охорони пам'яток, здійснювати дослідницькі роботи, нагляд за охороною пам'яток культурної спадщини, а також консервувати, реставрувати і ремонтувати пам'ятку можна тільки на підставі ліцензії на діяльність, виданої підприємцю і компетентному фахівцеві у сфері охорони культурної спадщини. Такий фахівець, який діє у ролі підприємця, може проводити вказані вище роботи на підставі ліцензії на діяльність компетентного фахівця у сфері охорони культурної спадщини. Для виконання робіт ліцензія на діяльність не потрібна для державної установи, установи органів місцевого самоврядування та юридичної особи, які здійснюють такі роботи на підставі закону або положення.

Ліцензії на діяльність видаються Департаментом охорони пам'яток старовини. Без ліцензії на діяльність можна складати кошториси, калькуляції,

історичні огляди і довідки, фотографувати пам'ятки культурної спадщини та їх частини, проводити архівні й бібліографічні дослідження, інвентаризацію пам'яток, їх елементів і деталей.

Для отримання ліцензії на діяльність здобувач повинен подати до Департаменту охорони пам'яток старовини заяву, в якій вказується ім'я, адреса і номери засобів зв'язку здобувача, а також робота, на виробництво якої подано клопотання про видачу ліцензії [4].

Якщо здобувачем клопотання є підприємець, то до заяви додаються:

– реєстраційний номер в державному реєстрі підприємців, які здійснюють діяльність в сферах, що мають особливі вимоги, якщо наявність реєстрації потрібна, і копія діючої в сфері будівництва ліцензії на діяльність, якщо наявність ліцензії на діяльність потрібна. Заснування комерційного об'єднання можливе при отриманні ліцензії на діяльність і коли наявний реєстраційний номер після внесення зазначеного об'єднання до комерційного реєстру;

– договір про управління роботами, укладений з компетентним фахівцем у сфері охорони культурної спадщини, що має ліцензію на діяльність;

– перелік та звіти по здійсненим роботам.

Підприємець, який клопочеться з метою здійснення консервації, реставрації або ремонту пам'ятки культурної спадщини про видачу ліцензії на діяльність, отримання якої не передбачає вищої освіти, повинен для одержання ліцензії на діяльність мати, щонайменше, чотири останні роки безперервної діяльності в сфері перерахованих вище робіт і представити перелік робіт, які отримали схвалення Департаменту охорони пам'яток старовини. Здобувач ліцензії на діяльність, що не має означеного практичного досвіду, повинен мати сертифікат спеціалізації, відповідної заявленій сфері діяльності [1].

Якщо здобувачем ліцензії є компетентний фахівець у сфері охорони культурної спадщини, то до заяви додаються:

– копія документа, що підтверджує наявність відповідної освіти;

– документи про наявність досвіду у подібних видах діяльності або про проходження відповідної спеціалізації;

– перелік та звіти по здійсненим роботам.

Для отримання ліцензії на діяльність компетентний фахівець у сфері охорони культурної спадщини повинен мати вищу освіту в галузі історії, археології, архітектури, мистецтва, реставрації або техніки, мати, щонайменше, чотири останні роки безперервної діяльності в сфері подібних робіт та подати перелік робіт, які отримали схвалення Департаменту охорони пам'яток старовини. Здобувач ліцензії на діяльність, що не має зазначеного практичного досвіду, повинен мати сертифікат спеціалізації, відповідної заявленій сфері діяльності. До подачі заяви підприємець або компетентний фахівець у сфері охорони культурної спадщини, який клопочеться про видачу ліцензії, зобов'язаний сплатити державне мито [2].

Департамент охорони пам'яток старовини має право перевірити правильність відомостей і документів, поданих здобувачем ліцензії. Генеральний директор Департаменту охорони пам'яток старовини приймає рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії протягом одного місяця від дати подачі клопотання. Про рішення щодо видачі або відмови у видачі ліцензії претендент ліцензії повідомляється способом, встановленим статтею 26 Закону про адміністративне провадження, протягом п'яти робочих днів після прийняття відповідного рішення [1].

Ліцензія на діяльність видається для здійснення конкретної роботи або для здійснення робіт на конкретній пам'ятці культурної спадщини терміном на один рік. Департамент охорони пам'яток старовини може на підставі відповідного клопотання продовжити ліцензію на діяльність на строк до трьох років.

Ліцензія на діяльність стає недійсною після закінчення терміну її дії, при припиненні діяльності підприємця і при закінченні договору з єдиним в сфері діяльності компетентним фахівцем у пам'яткоохоронній справі. Департамент охорони пам'яток старовини може визнати ліцензію на діяльність недійсною, якщо при клопотанні про ліцензію на діяльність були подані відомості, які не відповідають дійсності або виконана підприємцем робота виявилася неприйнятною, або діяльність підприємця суперечить Закону.

Відповідно до статті 40 Закону будівельні, меліоративні, дорожньо-будівельні та інші роботи, які можуть створювати загрозу для пам'ятки культурної спадщини, здійснюються з дозволу Департаменту охорони пам'яток старовини на умовах, що забезпечують збереження пам'ятки. В разі вказаних робіт здобувач ліцензії зобов'язаний:

- запобігати можливому пошкодженню пам'ятки культурної спадщини замовленими роботами, фінансувати їх і дотримуватися вимог, встановлених для їх проведення;

- інформувати виконавця робіт про наявність пам'ятки і про пов'язані з нею обмеження [1].

Відповідальність за збереження пам'ятки культурної спадщини під час виконання робіт, які можуть створювати для неї загрозу, несе виконавець робіт, в іншому разі – здобувач ліцензії на діяльність. Будівельні чи інші роботи необхідно документувати в порядку, встановленому постановою Міністра культури Республіки Естонія. До початку виконання робіт на земельній ділянці, де за відомостями Департаменту охорони пам'яток старовини може бути виявлена знахідка, що має невідому на цей момент культурну цінність, необхідно провести дослідження, які проводяться за рахунок здобувача ліцензії на діяльність.

Якщо в ході виконання робіт на пам'ятці культурної спадщини, на території її охорони або в будь-якому іншому місці виявляється археологічний культурний шар, нашарувалися в результаті людської діяльності, в тому числі, людські кістки або знахідка, що має культурну цінність, то виконавець робіт зобов'язаний зупинити роботу, зберегти місце знахідки в незмінному вигляді і негайно повідомити про це Департамент охорони пам'яток старовини і волостну або міську управу.

В разі виявлення об'єктів, які мають культурну цінність, Департамент охорони пам'яток старовини має право призупинити роботи на термін до двох тижнів з метою встановлення відповідності об'єкту ознакам пам'ятки культурної спадщини. Збиток, заподіяний призупиненням робіт,

відшкодовується на умовах і в порядку, встановлених законодавством Республіки Естонія [2].

З метою забезпечення видимості й видимості силуету пам'ятки і території її охорони при складанні загального та детального планування необхідно враховувати спеціальні умови, узгоджені з Департаментом охорони пам'яток старовини.

Департамент охорони пам'яток старовини і волосна або міська управа зобов'язані негайно припинити всі роботи й всю діяльність, які можуть створювати загрозу для пам'ятки культурної спадщини або знахідки, що мають культурну цінність, або які іншим чином вступають в протиріччя із Законом.

Державний нагляд за виконанням Закону і встановлених на його підставі вимог здійснюється Департаментом охорони пам'яток старовини.

Чиновник нагляду Департаменту охорони пам'яток старовини має право зробити розпорядження, в якому вказується:

- час і місце складання припису;
- ім'я та прізвище, посада укладача припису, а також найменування та адресу підприємства;
- ім'я та прізвище фізичної особи або найменування юридичної особи, якій зроблено припис;
- обставини, які є підставою для складання припису, і посилання на правову підставу;
- резолюція припису, в якій вказуються обов'язки, що випливають з припису для зобов'язаного суб'єкта і терміни їх виконання;
- посилання на можливість застосування примусових заходів у разі невиконання обов'язку, що міститься в приписі;
- порядок і термін оскарження розпорядження;
- підпис укладача припису.

Чиновник нагляду доставляє припис особі або її представнику поштою з повідомленням про відправку або передає під підпис. Якщо одержувач припису не згоден з приписом чиновника нагляду, то він може надіслати заперечення

генеральному директору Департаменту охорони пам'яток старовини протягом десяти робочих днів від дати одержання припису. В разі невиконання зазначеного вище припису Департамент охорони пам'яток старовини має право застосувати примусове виконання або накласти штраф у порядку, встановленому Законом Республіки Естонія «Про субститутивне виконання і про штрафи» [10]. Максимальний розмір штрафу за такі дії становить 10000 крон [1].

Пошкодження або знищення позначення пам'ятки культурної спадщини карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 100 штрафних одиниць. Те саме діяння, вчинене юридичною особою, карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 10000 крон.

Свідоме видалення знахідки, що має культурну цінність, з місця знахідки та її пошкодження карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 200 штрафних одиниць. Те саме діяння, вчинене юридичною особою, карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 20 000 крон.

Дослідження пам'ятки культурної спадщини без дозволу, її консервація, реставрація або ремонт без проекту, узгодженого з Департаментом охорони пам'яток старовини, без нагляду спеціаліста у сфері охорони культурної спадщини або без ліцензії на діяльність карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 200 штрафних одиниць. Те саме діяння, вчинене юридичною особою, карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 20000 крон.

Пошкодження або знищення пам'ятки культурної спадщини карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 300 штрафних одиниць. Те саме діяння, вчинене юридичною особою, карається накладенням грошового штрафу в розмірі до 50000 крон.

Щодо проступків, встановлених Законом, застосовуються положення Загальної частини Пенітенціарного кодексу [11] і Делікатно-процесуального кодексу [12]. Позасудове провадження у справах про проступки, встановлені Законом, здійснюється:

- Департаментом охорони пам'яток старовини;
- волосною або міською управою [1].

З вище викладеного можна зробити висновок, що в Республіці Естонія досить ефективно діє пам'яткоохоронне законодавство. Особливо гармонійно відпрацьований механізм державного нагляду за виконанням Закону і встановлених на його підставі вимог, що здійснюється Департаментом охорони пам'яток старовини.

На нашу думку, в цій частині естонський досвід у сфері охорони культурної спадщини могла б запозичити й Україна. Адже, як показує український пам'яткоохоронний досвід, маючи гарну законодавчу базу у вказаній галузі процес охорони і збереження пам'яток гальмує саме впровадження правових норм в життя [13]. Тобто, законодавство у сфері охорони культурної спадщини України хоч і прописане на достатньо високому рівні, проте над його ефективною реалізацією ще потрібно багато працювати.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон Республіки Естонія «Про охорону пам'яток старовини» від 27.02.2002 (в редакції від 20.12.2007).
2. Поточний архів Міністерства культури та інформаційної політики України.
3. Законодавчі акти та офіційні нормативні документи.
4. Інформаційні та аналітичні матеріали, розміщені в мережі Інтернет.
5. Закон Республіки Естонія «Про публічну інформацію».
6. Богуславський М. М. Культурні цінності в міжнародному обороті: правові аспекти. Москва: Видавництво «Норма», 2012, 425 с.
7. Галенська Л. Н. Музи і право. Ленінград, 188 с.
8. Магазінщикова І. П. Культурна спадщина людства: Збереження та використання: навчальний посібник. Львів, 267 с.
9. Утко Е. В., Шуміхіна О. В. Скарби людства. Всі 962 пам'ятки Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Москва: Ексмо, 208 с.
10. Закон Республіки Естонія «Про субститутивне виконання і про штрафи».
11. Пенітенціарний кодекс Республіки Естонія.
12. Делікатно-процесуальний кодекс Республіки Естонія.
13. Харковенко Р.В. Науково-методичні аспекти системи обліку пам'яток культурної спадщини *Праці Центру пам'яткознавства*. Вип. 31. К.: Центр

пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 2017. С. 29–36.

References

1. Law of the Republic of Estonia «*On the Protection of Antiquities*» of 27.02.2002 (as amended on 20.12.2007). [in Estonian].
2. Current archive of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Legislation and official regulations. [in Estonian].
4. *Information and analytical materials posted on the Internet*.
5. Law of the Republic of Estonia «*On Public Information*». [in Estonian].
6. Boguslavsky M. M. (2012). *Cultural values in international turnover: legal aspects*. Moscow: Norma Publishing House, 2012, 425 p. [in Russian].
7. Galenskaya L. N. (2008). *Muses and law*. Leningrad, 2008, 188 p. [in Russian].
8. Magazinschikova I. P. (2004). *Cultural heritage of mankind: Preservation and use: a textbook*. Lviv, 2004, 267 p. [in Ukrainian].
9. Utko E. V., Shumikhina O. V. (2011). *Treasures of mankind. All 962 UNESCO World Heritage Sites*. Moscow: Exmo, 2011, 208 p. [in Russian].
10. Law of the Republic of Estonia «*On Substitution and Penalties*». [in Estonian].
11. Penitentiary Code of the Republic of Estonia. [in Estonian].
12. Delicate Procedure Code of the Republic of Estonia. [in Estonian].
13. Kharkovenko R. V. (2017). Scientific and methodological aspects of the system of accounting for cultural heritage monuments. *Proceedings of the Center for Monument Studies*. Vip. 31. Kyiv: Center for Monument Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ukrainian Society for the Protection of Historical and Cultural Monuments, 2017. P. 29–36. [in Ukrainian].

Рецензент:

Клапчук С.М., д.і.н., професор
Кучер В.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 21.08.2020 р.